

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-6-94-3>

УДК 2.051.31:908(477.51)

Богдан Т.М., Гайдай А.П.

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

ВИХОВАННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЛЮБОВІ ДО ПРИРОДИ РІДНОГО МІСТА БАТУРИН

Анотація. У статті обґрунтовано важливість виховання у дітей дошкільного віку любові до природи рідного міста в структурі екологічного виховання дошкільників в цілому, визначено основні напрями роботи педагога для досягнення найкращих результатів освітнього та виховного процесу, розкрито суть терміну «екологічна компетентність» як складника екологічної культури. Досліджуваним природним середовищем є місто Батурин, як приклад населеного пункту з багатим розмаїттям флори та фауни, вдалим географічним та екологічним розташуванням, безліччю культурних та природних заповідників, які розташовані на доступній відстані від закладу дошкільної освіти. Наукова новизна статті полягає у вивченні проблеми виховання у дітей дошкільного віку любові до природи рідної місцевості в умовах сучасного світу та з урахуванням особливостей окремого населеного пункту. Авторами проаналізовано та запропоновано найефективніші методи та форми роботи з дошкільниками для досягнення планомірного та поступового вивчення природи рідного міста, запропоновано авторські дидактичні ігри та художні твори як приклад ефективних форм освітнього процесу в сучасному закладі дошкільної освіти.

Ключові слова: діти дошкільного віку, любов до рідного міста, екологічне виховання, екологічна компетентність, місто Батурин.

Bohdan Tetiana, Haidai Anastasiia

T.H. Shevchenko National University "Chernihiv Colehium"

FOSTERING PRESCHOOLERS' LOVE FOR THE NATURE OF THE HOMETOWN OF BATURYN

Summary. The article focuses on the importance of fostering preschoolers' love for the nature of the hometown as a part of preschoolers' environmental education in general; identifies the main areas of educator's work in order to achieve quality education; defines the concept "environmental competence" as a component of environmental culture. The natural environment under study is the town of Baturyn. The latter is a vivid example of a locality with rich flora and fauna diversity, convenient geographical and ecological location, lots of cultural and nature reserves, located within walking distance from a preschool educational institution. The analysis of regulations, latest publications and research has shown that early childhood is the most sensitive period for developing personality's environmental culture which starts with fostering love for nature in the immediate environment as an example of the consistency principle in preschool education. The study aims at presenting a theoretical substantiation of fostering love for the nature of the hometown in preschool children while forming preschooler's natural and environmental competence. The theoretical methods of the research were as follows: analysis and generalization of scientific, pedagogical, scientific and methodological literature on the study issue; theoretical generalization, systematization and interpretation of preschool educators' teaching experience in an attempt to consider the problem under study. In addition, the method of pedagogical observation was used to observe and describe the process of preschoolers' natural and environmental competence formation at a preschool educational institution. The scientific novelty of the article is to study the issue of fostering preschoolers' love for the nature of their homeland in the modern world taking into account the characteristics of a particular locality. The authors analyzed and suggested the most effective methods and forms of work with preschoolers to provide a systematic and consistent study of the hometown nature. The author also recommended a set of educational games and works of art as effective forms of educational process in a modern preschool educational institution. According to the outcomes of the study, the authors proved the importance of fostering preschoolers' love for the nature of the hometown as the initial stage of their natural and environmental competence formation, highlighted the excellent choice of efficient teaching methods and forms at a preschool educational institution.

Keywords: preschool children, love for the hometown, environmental education, environmental competence, the town of Baturyn.

Постановка проблеми. Життя людини тісно пов'язане із природою. Природа – це могутнє джерело всебічного розвитку людини, яке через спілкування формує її світогляд, виховує почуття. Людина – частина природи. Інтерес до природного довкілля проявляється у неї з самого народження. Питанням формування у дітей любові до природи, свідомого ставлення до

природного довкілля, розвитку вміння помічати прекрасне у навколишньому середовищі з кожним днем набуває все більшої значущості в системі освіти України.

Дитячий садок є найпершим суспільним середовищем, в якому дошкільник набуває знань, умінь і навичок, які визначають ступінь сформованості його особистості, готовності до школи

та подальшого життя. Саме тому дошкільний вік можна назвати найважливішим етапом у розвитку екологічної культури особистості. У цей період формується позитивне та емоційно-ціннісне ставлення до природного довкілля, закладаються основи екологічних позицій дитини, які проявляються у взаємодії особистості з природою та навколишнім середовищем, усвідомленості до своїх дій щодо природокористування та збереження екологічного середовища, формуються риси природничої компетентності. Саме тому так важливо починати виховання любові до природи з перших днів відвідування дитиною дошкільного закладу.

Відомо, що екологічне виховання дітей дошкільного віку, насамперед, базується на засвоєнні ними певних знань про природу та її взаємозв'язки з людиною і її діяльністю. Проте, для ефективного виховання у дітей любові до природи, важливим є не стільки когнітивний компонент скільки емоційний складник та позитивний досвід спілкування із природою оточуючого середовища.

Тож для розуміння дитиною дошкільного віку глобальних уявлень про природу та Всесвіт, розвитку любові до навколишнього середовища, потрібно дотримуватись послідовності та поступовості у формуванні окремих компонентів дитячої свідомості. Тому одним з перших етапів у розвитку ціннісного ставлення до природи потрібно вважати саме виховання любові до природи рідного міста. Таким чином, педагог дасть змогу дитині усвідомити важливі поняття, починаючи від простого, до складного, зможе виховувати естетичні почуття до природного довкілля безпосередньо в тому середовищі, де знаходиться дитина, розвине усвідомлення відповідальності за природу, як за власний життєвий простір [1]. Кожен населений пункт України має свої природничі та екологічні особливості, дізнавшись про які, дитина збагне унікальність та неповторність природи в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вплив природи на формування особистості розглядався багатьма науковцями. Видатні педагоги Я. Коменський, О. Сухомлинський, К. Ушинський та інші наголошували на важливості виховання шанобливого ставлення до природи і визначали багатогранність її впливу на дитину, необхідність використання природи як засобу формування особистості ще з раннього віку. В. Сухомлинський, наприклад, стверджував: «Дитина за своєю природою – допитливий дослідник, відкривач світу, тож нехай перед нею відкривається чудовий світ в живих фарбах, яскравих і тремтливих звуках, в казці, грі, творчості, красі» [7, с. 32].

К. Ушинський у багатьох своїх працях наголошував на важливості вражень від природи для особистості, що розвивається й дивувався тому, що «виховний вплив природи, який кожний більш-менш випробував на собі, ... так мало оцінений у педагогіці...» [8, с. 56].

На важливості початку виховання у дітей дошкільного віку любові до природи саме з рідної місцевості наголошувала С. Русова, яка пише: «Ми можемо любити тільки те, що знаємо. Треба дати змогу дітям побачити хоч найближчі місце-

вості, знати в них кожну річку, ліс, озеро, острів тощо, знати рослинність, звірів свого краю, чим люди займаються, біля чого працюють» [10, с. 28].

Окрім того вивченням питання виховання у молодшого покоління шанобливого ставлення до природи займались Ж.Ж. Руссо, Й.Г. Песталоцці, Ф. Фребель, М. Монтессорі та продовжують займатися вчені сучасності, серед яких Н.Ф. Яришева, Г.В. Беленька, О.А. Половіна, Н.В. Гавриш та багато інших.

У багатьох наукових працях по даній тематичі дуже часто зустрічається термін «екологічна компетентність», який визначається як складник екологічної культури. Під природничо-екологічною компетентністю розуміємо здатність дитини до доцільної поведінки в різних життєвих ситуаціях, що ґрунтується на емоційно-ціннісному ставленні до природи, знаннях її законів та формується у просторі пізнавальної, дослідницької, трудової, ігрової діяльності [6].

Практично у всіх загальноукраїнських програмах розвитку дітей дошкільного віку відводиться значне місце пізнавальному розвитку дитини, а саме ознайомленню з природою та екологічному вихованню. Окремим пунктом у освітніх завданнях до кожного вікового періоду є ознайомлення з природою рідного краю.

Так, у програмі розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкільля» у показниках компетентності з ознайомлення з природою для різних вікових груп вказані такі компетенції дитини щодо ознайомлення з природним довкіллям найближчого середовища:

– ранній вік (третій рік життя): цікавиться природою рідного краю, найпоширеніші явища в природі;

– молодший дошкільний вік (четвертий рік життя): розрізняє і класифікує дерева, овочі, фрукти, квіти, трав'янисті рослини, зокрема ті, що розповсюджені у регіоні; милується природою рідного краю, бережно ставиться до її об'єктів; цікавиться природою свого регіону (рослини, тварини); знає, яка погода найчастіше буває у її регіоні; визначає стан погоди (іде дощ, сніг; дме вітер, світить сонце тощо), знає, яка погода найчастіше буває у Західному регіоні;

– середній дошкільний вік (п'ятий рік життя): класифікує об'єкти: дерева, кущі, квіти, овочі, фрукти, птахи, комахи, тварини та називає їх, зокрема ті, що найпоширеніші у рідному регіоні; розпізнає диких і свійських тварин, знає їхні особливості, спосіб пересування та називає тих, які є у регіоні; бачить красу рідної землі, бережно ставиться до об'єктів природи;

– старший дошкільний вік (шостий рік життя): знає, що вода – середовище для існування живих істот; місцезнаходження води, її якості, місця лікувальної води та назви рік у регіоні; знає поширені явища природи своєї місцевості (роса, дощ, туман, веселка, гроза, град, мороз, снігопад, хуртовина, паморозь, іній); знає назви та місцезнаходження корисних копалин у своєму регіоні [2].

Зміст виховання у дітей дошкільного віку любові до природи має дві послідовні стадії, такі як засвоєння дітьми екологічних знань, та перетворення їх в елементи переконань, як основне ядро свідомості. Кінцевою метою цих стадій є особистість із сформованою екологічною культурою [4, с. 23].

Для успішної та якісної побудови системи формування любові до природи рідного краю сформовані принципи, які визначають вимоги до екологічного виховання, розробку і використання методів, засобів навчання:

- принцип безперервності;
- принцип рефлексивності;
- принцип місцерозташування;
- особистісно-орієнтований принцип [9].

В основі формування любові до природи дітей дошкільного віку можна виділити наступні компоненти:

- екологічна свідомість (знання і ціннісно-орієнтовані відносини)
- екологічні емоційні враження про природу (здатність накопичувати емоційно-позитивний досвід спілкування з природою).
- екологічно виправдана поведінка (перехід знань та відносин в повсякденну форму поведінки) [3, с. 3].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема, виховання у дітей дошкільного віку любові до рідного міста не нова і достатньо розроблена у методичній літературі. Нами були запропоновані завдання, які можуть використовувати вихователі які працюють у ЗДО м. Батурина для роботи з дітьми, що мешкають у цьому славнозвісному історичному міста.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є теоретичне обґрунтування значущості виховання у дітей дошкільного віку любові до природи рідного міста на прикладі м. Батурин.

Виклад основного матеріалу. Формування у дітей дошкільного віку любові до природи – складний та тривалий процес. Його результатом має стати не тільки оволодіння дітьми певними знаннями та вміннями, а розвиток емоційної чуйності, уміння і бажання активно захищати, покращувати, облагороджувати рідну природу. Сучасна освіта заснована на аналітичних знаннях про природу, є споживчо-орієнтованою і це свідчить про необхідність докорінних змін філософії та методології виховання. Основою державної системи екологічного виховання може стати якісно нова концепція існування особистості в умовах екологічної кризи. І вирішальну роль в цьому повинна зіграти система екологічного виховання.

Умови, в яких живе дитина, значною мірою впливають на неї та її діяльність. Найближче природне середовище дошкільника визначає потенційні вектори та коло можливостей для успішного екологічного виховання. Тож освітній процес у закладі дошкільної освіти повинен співпрацювати з зовнішніми обставинами, а саме своєрідністю містечок, селищ та сіл.

Місто Батурин розміщене в межах Чернігівського Полісся, на лівому березі річки Сейм, у зоні поступового переходу від поліських до лісостепових ландшафтів, чим зумовлена різноманітність комплексу природних умов та ресурсів. Околиці міста огортають безліч лісів з хвойним та листяними деревами. Також територія багата на озера, що утворились від зміни русла річки Сейм, та різноманітних заток і боліт.

Крім цього, Батурин – історичне місто з видатним минулим. Воно засноване у 1575 році польським королем та великим князем Литов-

ським Стефаном Баторієм. У 1669–1708 роках та 1750–1764 роках Батурин був резиденцією гетьманів Лівобережної України. Тож на території міста знаходиться безліч пам'яток культури державного значення, таких як Палац Кирила Розумовського, цитадель Батуринської фортеці, Вознесенська церков, безліч музеїв та дім Генерального суду, охоплений парком садового мистецтва В. Кочубея, в якому розташований пам'ятник видатному українському бджоляру П. Прокоповичу, який у 1830 році тримав за околицями міста Батурин найбільшу, на той час, пасіку у світі, що налічувала 10000 бджолосімей. Нині на території парку знаходиться діюча міні пасіка в честь бджоляра.

Тож місто Батурин є прикладом населеного пункту з багатим розмаїттям флори та фауни, вдалим географічним та екологічним розташуванням, безліччю культурних та природних заповідників, що розташовані на доступній відстані від Батуринського закладу дошкільної освіти. Це зумовлює розмаїття та багатогранність інформативної, яку можна дати дітям про природне середовище рідного міста, дає змогу повноцінно та якісно використовувати наочність у виховному процесі, включаючи в нього всі форми роботи з дітьми дошкільного віку, пов'язані з розвитком екологічної компетентності та виховання любові до природи.

В процесі формування у дошкільників любові до природи рідної місцевості важливо продумати таку організацію роботи, за якої діти мали б можливість спостерігати за природою, грати на природі, досліджувати природу. Таке виховання дає дитині перші уявлення про світ як єдине ціле, розкриває сенс основ природознавства, роблячи світ живим та доступним [6].

Однією з найуспішніших форм екологічного виховання дітей є екскурсії в природу, у процесі яких активно розвивається не лише почуття любові до природи, а ще й сенсорна культура, мовлення, пізнавальні процеси та естетико-екологічна культура. Під час екскурсій діти отримують систематизовані знання про об'єкти природи та їх взаємодію.

Для дітей молодшого та середнього дошкільного віку доцільно організувати екскурсії до Кочубеївського парку, адже він знаходиться на доступній для дітей цього віку відстані, і насичений розмаїттям флори, що є приманною даній місцевості. На території парку налічується більш ніж 30 видів дерев, безліч чагарників та кущів як природного зростання так і насаджених людиною. Навколо будинку генерального судді В. Кочубея знаходяться клумби з традиційними для української місцевості квітами, такими як чорнобривці, мальви, конвалії, жоржини. Біля центрального входу до музею зростає декілька кущів калини як символу народності та краси. Крім того, на території Кочубеївського парку є рослини, занесені до Червоної книги України, а саме: цибуля ведмежа, шафран сітчастий та підсніжник білосніжний. Також, як зазначалося вище, на території знаходиться діюча пасіка в честь відомого бджоляра П. Прокоповича.

Дітям старшого дошкільного віку можна запропонувати екскурсії до річки Сейм з включенням різних форм роботи, таких як читання художніх тво-

рів на березі річки, плетіння віночків та опускання їх у воду, рухливі ігри народознавчого характеру, збирання гербаріїв. Обов'язковим пунктом у плані проведення екскурсії до Сейму є спостереження за рослинами, притаманними для цієї місцевості. Найвідомішими представниками лучної рослинності заплави р. Сейм є мітлиця тонка, костриця червона, тонконіг лучний, занесений до Червоної книги України косарик тонкий. Серед представників тваринного світу зустрічається кумка ставкова та озерна, гостроморда жаба, серед пташок – берегова ластівка, сірий журавель.

Ще однією, не менш важливою формою виховання у дітей дошкільного віку любові до природи міста Батури, є цільові прогулянки. Вони цінні тим, що вважаються повсякденною формою роботи закладу дошкільної освіти, тобто носять більш регулярний характер, що дає змогу простежити зміни в об'єктах природи рідного міста, і в сукупності приносить серйозний педагогічний результат.

Так, наприклад, проводячи цільові прогулянки до парку генерального судді гетьманської столиці В. Кочубея в різні пори року, можна наочно показати дітям конкретні зміни у природі рідної місцевості. Також, враховуючи те, що основною метою цільових прогулянок є збагачення саме моральних і естетичних вражень дітей, під час цієї форми роботи у дошкільників активно вибудовуються сталі асоціації між естетикою, красою, та природою рідної місцевості, що в подальшому вплине на екологічне виховання дошкільників в цілому.

Невід'ємним методом у процесі розвитку почуття любові до природи міста Батури у дітей дошкільного віку можна вважати спостереження, адже воно безпосередньо використовується і під час екскурсій, і під час цільових прогулянок. Цей метод є унікальний тим, що містить в собі максимум наочності. Спостерігаючи певний вид дерева або чагарника, яких загалом 34 види лише на території Кочубеївського парку м. Батури, дитина від простого до складного осмислює все розмаїття та красу природи рідного міста.

Важливою частиною процесу виховання у дітей дошкільного віку любові до природи свого містечка є використання словесних методів, таких як бесіди, розповіді, читання художніх творів. Їх можна застосовувати як на заняттях у приміщенні дитячого садочка, так і під час цільових прогулянок та екскурсій, що дасть більшої результативності. Читаючи художні твори, поезію про рідне місто, діти пізнають його позитивні сторони та унікальність через метафори, вдало підібрані рими та порівняння, що розвиває не лише естетичні почуття, але й мовлення дошкільників. Так, наприклад, проводячи екскурсію для дітей до річки Сейм, можна зупинитись у затінку та зачитати вірш про природу міста, після чого провести бесіду на його основі. Наприклад.

Моя рідна земля

Щиро я люблю Батури
І його природу.
Я шаную річку Сейм,
Його чисту воду.

Люблю всі звуки навесні
Як сонце тільки сходить,
То ніжні співи солов'їв
Любов свою знаходять.

Люблю, як гарно вигляда
У парку Кочубея
Засаджена з обох боків
Трояндами алея.

Люблю палаци та музеї,
Ліси, озера і поля,
Люблю Батури усім серцем
Бо рідна це моя земля!

Анастасія Гайдай

Сучасна дошкільна педагогіка надає великого значення практичним заняттям. Вони можуть мати доволі ефективний результат у формуванні любові до природи, оскільки такі заняття сприяють інтенсивному інтелектуальному та особистісному розвитку дітей. Залучаючи дітей до практичної діяльності, тим самим використовуючи інтегрований підхід, як результат ми вбачаємо взаємозв'язок дослідницької діяльності, тобто «екологізацію» різних видів діяльності дитини.

За останній час дуже популярним стало використання у дитячих садках цікавих та змістовних тестів та вправ, з активним використанням наочності. Такі види діяльності дітей можна використовувати як окремо упродовж дня, так і як форму підсумкового контролю наприкінці заняття або після проведення екскурсій в природу. Це можуть бути завдання в зошитах типу «Знайди пару», «Поеднай за смыслом», «Підбери картинку» тощо. Ми пропонуємо як приклад використання авторської дидактичної гри «Що до чого відноситься».

Дидактична гра

«Що до чого відноситься»

Мета:

- вправляти у вмінні групувати зображення рослин та співвідносити їх з місцевістю зростання;
- збагачувати словниковий запас;
- з'ясувати рівень засвоєння дітьми матеріалу з теми «Природа рідного міста».

Вихователь пропонує дітям розглянути картки, на яких зображено рослини міста Батури та схематичні зображення Кочубеївського парку та річки Сейм. Дітям потрібно лініями з'єднати зображення рослини та місце її зростання. За бажанням малюнки можна розмалювати.

Головними аспектами роботи педагога з дітьми є різноманітність видів діяльності, інтегрований підхід у вихованні, що сприяє формуванню не тільки екологічно грамотної, але і всебічно розвиненої особистості. На основі цього можна сказати, що великого значення має різноманітність та інноваційність підходів до розвитку почуття любові рідного міста у дошкільників.

Однією з ефективних та нових форм екологічного виховання є природничі квести, що мають на меті закріплення набутих знань в грі й командній взаємодії. У формі квесту можна організувати підсумковий етап з ознайомлення з природою конкретної території національно-культурного заповідника «Гетьманська Столиця». Цінністю такої форми роботи з дітьми є те, що до її проведення можна активно підключати діяльність працівників музейного комплексу міста. Це дасть змогу більш цікаво та змістовно дати конкретний матеріал, підтверджений фактами та розширити знання дошкільників про природу рідного міста, інтегрувавши це з народознавством та патріотичним вихованням.

Таким чином, сучасний вихователь має професійно використовувати педагогічні скар-

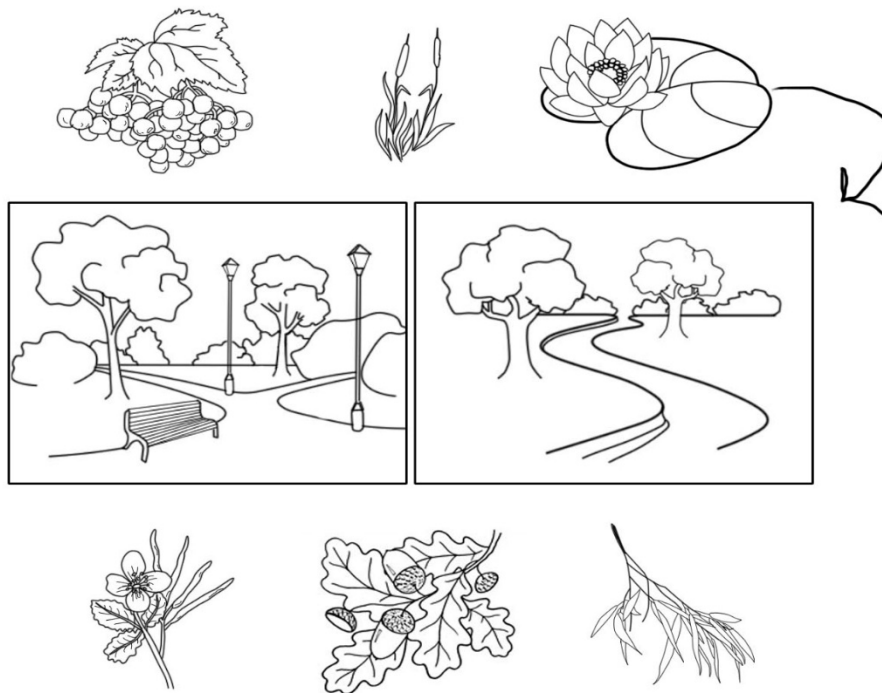

Рис. 1. Картка до дитячої гри «Що до чого відноситься»

би найближчого природного середовища і спираючись на нормативні документи та програми розвитку дитини дошкільного віку виховувати любов до рідного міста, розвивати в дошкільниках естетичні почуття до природи своєї місцевості, поєднуючи це з авторськими нововведеннями та самоосвітою в природознавчому компоненті.

Головним у цьому процесі є правильно і грамотно вироблена структура та послідовність виховання та навчання, вдало підібрані методи та форми роботи з дошкільниками, регулярність та систематичність проведення екскурсій, цільових прогулянок, бесід, спостережень, використання новаторських та експериментальних форм роботи, таких

як квести чи інтегровані заняття з ознайомлення з природою і народознавство на свіжому повітрі.

Висновки і пропозиції. Отже, за результатами дослідження підтверджено важливість процесу виховання у дітей дошкільного віку любові до природи рідного міста як початкового етапу забезпечення вироблення природничо-екологічної компетентності та формування екологічної культури дитини дошкільного віку загалом. Розроблені завдання, які доводять дітям дошкільного віку унікальність природи рідного міста Батурина. У подальшому планується продовжити роботу над даною проблемою, яку втілити у методичні матеріали для вихователів ЗДО м. Батурина.

Список літератури:

1. Беленька Г.В., Половіна О.А. Дошкільнятам про світ природи. Діти четвертого року життя (молодший дошкільний вік) : навч.-метод. посіб. Київ : Генеза, 2018. 128 с.
2. Білан О.І., Возна Л.М., Максименко О.Л., Овчаренко Л.Р., Руханська Л.С., Самсін В.Р. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкільня». Тернопіль : Мандрівець, 2012. 264 с.
3. Бондаренко Т.М. Экологические занятия с детьми 5-6 лет : практическое пособие для воспитателей и методистов ДОУ. Воронеж : ТЦ Учитель, 2002. 159 с.
4. Лисенко Н.В. Екологічне виховання дошкільників. Київ : Освіта, 1993. 160 с.
5. Почерней И.Н., Шевчук О.И. Организация экологического воспитания дошкольников на основе естественнонаучного наблюдения и экспериментирования. *Magister Dixit*. 2014. № 1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/organizatsiya-estestvennonauchnogo-nablyudeniya-i-eksperimentirovaniya-po-ekologicheskomu-vospitanuyu-v-doshkolnoy-obrazovatelnoy/viewer> (дата звернення: 12.06.2021).
6. Наказ МОН України № 33 від 12 січ. 2021 р. «Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція». URL: <https://ru.osvita.ua/doc/files/news/791/79142/nakaz-33-bazovyyu-komponent-doshk-osv.pdf> (дата звернення: 12.06.2021).
7. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. Т. 3. Серце віддаю дітям; Народження громадянина; Лист до сина. Київ : Рад. шк. 1976. 670 с.
8. Ушинский К. Д. Собрание сочинений: в 11 т. Изд-во Акад. пед. наук РСФСР, 1948–1952. Т. 11: Материалы биографические и библиографические. 728 с.
9. Читаева Ю.А. Непрерывное образование как одно из условий развития современного образования: прошлое, настоящее, перспективы на будущее. *Научные исследования в образовании*. 2012. № 7. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/nepreryvnoe-obrazovanie-kak-odno-iz-usloviy-razvitiya-sovremennogo-obrazovaniya-proshloe-nastoyashee-perspektivy-na-budushee/viewer> (дата звернення: 12.06.2021).
10. Яришева Н.Ф. Методика ознайомлення дітей з природою : навч. посіб. Київ : Вища школа, 1993. 255 с.

References:

1. Bieliienka H.V., Polovina O.A. (2018) Doshkilniatam pro svit pryrody. Dity chetvertoho roku zhyttia (molodshyi doshkilnyi vik): navch.-metod. posib. [Preschoolers about the world of nature. Children of the fourth year of life (younger preschool age)]. Kyiv: Heneza. (in Ukrainian)
2. Bilan O.I., Vozna L.M., Maksymenko O.L., Ovcharenko L.R., Rukhanska L.S., Samsin V.R. (2012) Prohrama rozvytku dytyny doshkilnoho viku «Ukrainske doshkillia» [Preschool Child Development Program "Ukrainian Preschool"]. Ternopil: Mandrivets. (in Ukrainian)
3. Bondarenko T.M. (2002) Jekologicheskie zanjatija s det'mi 5-6 let: prakticheskoe posobie dlja vospitatelej i metodistov DOU [Environmental classes with children 5-6 years old: a practical guide for educators and methodologists of preschool educational institutions]. Voronezh: TC Uchitel'. (in Russian)
4. Lysenko N.V. (1993) Ekolohichne vykhovannia doshkilnykiv [Ecological education of preschoolers]. Kyiv: Osvita. (in Ukrainian)
5. Pochernej I.N., Shevchuk O.I. (2014) Organizacija jekologicheskogo vospitaniya doshkol'nikov na osnove estestvennonauchnogo nabljudeniya i jeksperimentirovaniya [Organization of ecological education of preschoolers on the basis of natural scientific observation and experimentation]. Magister Dixtit. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/organizatsiya-estestvennonauchnogo-nablyudeniya-i-eksperimentirovaniya-po-ekologicheskomu-vospitaniyu-v-doshkolnoj-obrazovatelnoj/viewer> (in Russian)
6. Nakaz MON Ukrayiny № 33 vid 12 sich. 2021 r. «Pro zatverdzhennya Bazovogo komponenta doshkilnoyi osvity (Derzhavnogo standartu doshkilnoyi osvity) nova redakciya» [Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 33 of 12 January 2021 "On approval of the Basic component of preschool education (State standard of preschool education) new edition"]. URL: <https://ru.osvita.ua/doc/files/news/791/79142/nakaz-33-bazovyy-komponent-doshk-osv.pdf>
7. Suxomlynskyj V.O. (1976) Vybrani tvory [Selected works]: v 5 t. T. 3. Serce viddyayu dityam; Narodzhennya gromadyanyna; Lyst do syna. Kyiv: Rad. shk. (in Ukrainian)
8. Ushinskij K.D. (1948–1952) Sobranie sochinenij [Collection of works]: v 11 t. Izd-vo Akad. ped. nauk RSFSR, T. 11: Materialy biograficheskie i bibliograficheskie. (in Ukrainian)
9. Chitaeva Ju.A. (2012) Nepreryvnoe obrazovanie kak odno iz uslovij razvitija sovremennogo obrazovaniya: proshloe, nastojashhee, perspektivy na budushhee. *Nauchnye issledovaniya v obrazovanii*, no. 7. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/nepreryvnoe-obrazovanie-kak-odno-iz-usloviy-razvitiya-sovremennogo-obrazovaniya-proshloe-nastoyashee-perspektivy-na-budushee/viewer> (in Russian)
10. Yarysheva N.F. (1993) Metodyka oznajomlennya ditej z pryrodoyu: navch. posib. Kyiv: Vyshha shkola. (in Ukrainian)